

A MAGYAR PARNASSZUS NÉVTELENJE.*

MINDEN gazda tudja, hogy mivelve nem igen volt földet szántogatni nagyon háladatos munka. Byron és Puskin roppant sikerei nagy számmal csalogatták a humoros költői beszély mezejére majd minden irodalom Augustulusait. A németek ma is kitartóan törik e teret és midőn be kell ismernünk, hogy a bohózatos szatirikus, verses beszélyben a napi fogyasztásra pompás ételekkel szolgálunk, a komolyabb, magasabb, nemesebb műfaj fájáról még koszorunak való levelet keveset szakithattak. Alig néhány hónapja próbálkozott meg egy érdekes tárgygyal a százkezü Gottschall, midőn *Faraó király*-ában napjainknak az aranyborjú körül járt táncát foglalta hegedűszóba. De a humor ere soványan adta az isteni csöppeket és a munka sikertelenségének jelentésében a német lapok csak kiméletességre különböztek egymástól. A dán irodalom, a világliteratúra e kicsiny, de a legnemesebb idealizmus fényében ragyogó szigete, szerencsésebb, mert dicsekedhetik e nemben egy halhatatlan munkával. Paludan-Müller Fridrik bizonyára ez alkalommal először említett név olvasóink előtt; de nagyban méltó rá, hogy mindenféle megismertessék. Az ő költői regényéről, *Homo Ádám*-ról szólunk, mely az emberi nemzet bűnei és bolondságai fölött oly irgalmatlanul forgatja szatirájának ostarát, mint a hogy csak Juvenal, Petronius, Swift és Voltaire merték valaha. Gazdag fantázia szötte e kitűnő költemény szép meséjét, mely végig a humor birtalmában játszik. A szegény bűnös lélek fölött, kinek végig kísérjük élete pályáját, a végén nagy ítélet tartatik odafenn, melyre egy mennydörgés szólította elő. Megjelennek az advocatus hominis és az advocatus diaboli. A szegény Homo veszve van. Az óriási mérleg, melynek egyik serpenyője a pokol, másika a

* A *delibábok* hőse. A *Kisfaludy-társaság* nál jutalmat nyert költemény. Budapest, Kiadja Rath Mór, 1873.

mennye fölött függ, már amoda hajlik és az embernek kárhoznia kell. Azonban egyszerre megjelenik régi kedvese, kit ő hitlenül elhagyott; kegyelmi levelét a mennyei serpenyőbe veti és Ádámmal az ég felé röpül. Ez a megragadó befejezés eléggé jellemezheti az idealizmust, melyből a szép költemény fakadt. Valamelyik, az északi nyelvekben jártas műfordítónk nem végezne érdemtelen munkát átültetésével. De térjünk az idegen oltároktól a magunk tűzhelyéhez. A mi költészetünknek is van már e nemből egy nagybecsű töredéke. Irodalmunk hegyes, völgyes, forrásos és mocsáros vidékén kétségkívül a legmagasabb csúcsok egyikét foglalja el *Bolond Istók* első éneke. Nem tudjuk, koszorúsunk korából és kedvéből mennyi reményt merithetünk a fényes kezdetű elbeszélés befejezéséhez; a megjelent ének bizonyára ama ritka termékei közé tartozik a jó kedvében talált múzsának, melyekkel szemben a kritika részéről megszűnik a dicséret és kezdődik a köszönet. A gyéren munkált mező többi művelője iránt sem volt hálatlan; munkájukat a kritika és közönség elismerése dúsan fizette meg. Puskin babérai az utóbbi időkben nálunk Gyulai Pált és Balogh Zoltánt nem hagyták nyugodni; ők fogtak verses regények írásába és egyiküknek híre sem vallotta kárát vállalkozásuknak. A kongó-bongó frázisokba és szájalmat esengő nyögdécselésekbe beleunt közönség előtt új, érdekes és ingerlő volt a hangulatok játszi keverése, együtt köny és kacaj, lett legyen bár mindakettő itt-ott egy kissé erőltetett. Az érdekeltségben, melylyel *Romhányi*-nak lyrai részeikben méltán dicsért énekei találkoztak, melylyel a bujdosó gróf sorsa kerekének fordulásait elég hosszan lestük és lessük, nem kis része volt a műfaj ujságának; valamint abban is, hogy *Alpári* szerelmi bajait a Kisfaludy-társaság válogatott köteteinek egyikéből volt alkalmunk elolvasni. Ez említett kísérletek közül azonban az egyik valóságos Luca széke, mely isten tudja, mikor készül még el és mikor ad igazi

pihenőt; a másik gondos, lelkiismeretes, nem is költőiség nélkül való munka, de korántsem olyan még, mely előre elvehetné a kedvét valakinek a próbálkozástól. Ekképen az inger, melyet a verses regénynek byroni értelmű faja magában rejt olvasó közönségünkre, még éppen nem lehet lankadóban, sőt a teljességgel nem szerencsétlen próbálkozások után emelkedőben kell lennie.

A *déliabók hőse* hírének nemcsak ez volt külső támasza. Hozzászegődött a Kisfaludy-társaság auktoritása, mely kimondotta, hogy e költői beszély valószínűs nyereség az irodalomra. A névtelen költő maga sem látszik járatlannak a hatásvadászat taktikájában; a névtelenségnek komédiázásig vitt raffinementjával a nap hősévé tudta tenni magát. Azután a hírlapirodalom zenekarának minden hangszere: sip, dob, trombita megszólalt az »elfátyolozott próféta« üdvözlétére. A *déliabók hőse* ma megjelent és senki sincs vele meglegedve. Gyulai Pál is eddigelé csupán magyartalanságai fölött jelentette ki teljes meglegedését. Méltó egy-két futó pillantást vetni a kritikákba, melyek e koszorus költői beszély felől lapjainkban megjelentek. Egyik ismertetője, ki bizonyynyal az erős kifejezéseket kedvelő Carlyle-lal tart szellemi rokonságot, azt tartja a munka főhibájának, hogy költője, mikor írta, nem forgott életveszélyben, noha megengedi, hogy az emlékek, melyek a költeményt átszövik, »fájtak egy-egy kicsit lelkében, kedélyén, mint a puszták délibábja a füves alföldi síkon.« Ebből a kezdő író megtanulhatja, hogy ha már tárgya nem is fojtogatja, legalább úgy fájjon az lelkében, mint a délibáb a síkon; de szegény fejének az ismertető arra nézve már elmulaszt fölvilágosítást adni, hogy miként fáj a délibáb a síkon? A kérdés pedig nagy. Egy másik bíráló kiszámítja pontosan, hogy a költeményt egyszer és három-negyedszer el lehet olvasni, kétszer azonban már lehetetlen. Az egy negyedrész titka, a jövő nemzedéknek szerencséjére vagy szerencsétlenségére, a kritikus pennában maradt, valamint vélemény-

nye is, nagy sajnálkozásunkra, felőlünk, kik a beszélyt kétszer igaz élvezettel olvastuk végig és talán harmadszor, meg lehet negyedszer is előveszszük. A harmadik szegény Hübele Balázsnak azt hányja szemére, hogy miért született magyarnak; így a francia hotelek, az angol cottage-ok és az olasz villák zárva maradnak előtte. A negyedik köpönyeggel szolgál eső után, hogy Balázsnak máskép, egészen máskép kellett volna végezni pályafutását; ha netalán kedve kerekednék újra kezdeni az életet és hasonló viszontagságokon vezetné keresztül a sors, úgy vagy haljon meg, vagy térjen meg. És így tovább; kevés kivétellel mind csalódottnak jelentik magukat. Csodálatos viszonyok, csodálatos szempontok, csodálatos mértékek! Átvettük a nagy angol, a nagy német, a nagy francia irodalom kritikai mértékeit és alkalmazzuk egyre-másra a magunk kicsiny irodalmának termékeire. Vagy elvetünk minden mértéket és a barátság mértéktelen áradozásokra fakaszt. A két véglet közt hánykódunk régideje: követeljük a lehetetlent és felmagasztaljuk a sekélyest. Vagy tetszelgünk magunknak nagy tudományunkban, vagy érdemesekké iparkodunk lenni egy kis baráti viszonzásra; a többire mi gondunk!

A délábok hőse költőjének »kőd előttem köd utánam« játékát elérte nemezise; versét a magyar kritika majdnem kivétel nélkül a legnagyobb mértékkel mérte és egészben véve a Kisfaludy-társaság tartózkodó dicséretét sem írta alá. És e derék, emberileg gondolt, eszesen megalkotott, ügyesen elmondott és pompás részletekkel bővelkedő költemény távolról sem találkozott azzal a rokonszenvvel, melyre a mi viszonyaink között mindenesetre igénye lehetett. Csak egy tekintetet kell költői termelésünkre vetni az utóbbi évek folyamán, hogy merőben méltánytalannak ítéljük e válogatós finnyáskodást. A lyra, egy izetlen, értelmetlen, nyavaly gölyra fenyegeti elöntéssel költészetünk völgyét és minden új, kibugygyanó forrás ehhez az árhoz szolgáltat új vizet. Hiába meritünk belőle;

szomjan hagy, vagy pedig örökre előli kedvünket a meritgetésre. E vizárnak megvannak a maga zászlós, nagyhangú, hívogató csónakosai. A *délibábok hőse* vel szemközt azután ezek azon jajgatnak, hogy ez nem igazi víz, hanem csak délibáb.

Mi nem akarjuk a költemény hibáit szépitgetni. A névtelenség hatásvadászó komédiája minket is boszantott. Van kifogásunk a költemény befejezése ellen; e vad brutalitás csak úgy végzi be a mesét, mint a húrok szétszakadása végezne be egy szép dalt, hangzavarral. Igen sajnáltuk, hogy emelkedő szárnya oly hamar fáradt és reflexiói oly gyakran ellapulnak. Visszatetszett olykor izlésének folytatkozása is; mint — hogy mást ne említsünk — a »pót-szerелем« hatásainak részletes rajzánál. Rimei közt is akadtunk csináltakra is, mesterkéltrekre is; néhányat kapjunk elő annak megjegyzésével, hogy sok nincsen: gőgicsél — életcél, jobban — Gibbon, Guizot — hízó — bizó, szoknya, — szoknia, megoldzott — lopódzott, Róma — aróma stb. stb. Azt az egy pár magyartalanságot, a mi akad benne, a mint nem tartjuk oly könnyen kimenthetőnek, mint Gyulai ur, miután legnagyobb részben csakugyan magyartalanságok: úgy viszont arra sem tartjuk alkalmasaknak, hogy ezek alapján a költemény ellen hevesebb támadások indíttassanak, miután igen kevesedmagukkal vannak.

Mindezek dacára meggyőződésünk, hogy A *délibábok hőse* hosszan díszére fog válni költészetünknek ama költői éleslátásnál fogva, melylyel egy nemzedék nemzeti fogyatkozásait okaikban és eredményükben átpillantva, belőlük egy nagy és kicsiny, jellemző vonásokban gazdag élet-történet humoros meséjét szötte; ama ritka biztosságnál fogva, melylyel a lélektan téveteg mezején csavargás és habozás nélkül halad előre kitűzött célja felé; a felfogásnak ama költőiségénél fogva, mely pótolván a részletek érzelmességét, az egésznek hatását biztosítja. Nem egy nagy kor képét vesszük itt, csak egy nemzedékét, mely igen szerencsétlen

napokban kellett hogy gyarapodjék testben-lélekben. E nemzedékben a szomorú viszonyok a magyar természetnek sok hibáját fejtették végletekig. A hosszú, kényszerű pihenés alatt ifjaink csak úgy szokásból jártak iskolába, minden terv nélkül arra, hogy minő hasznát fogják venni a gyűjtött ismereteknek. A négy fal rejtőzködő titkai, a bujdosó pohár mellett való borongás, a sült-galambvárás országos politikája ugyancsak nem izmosíthatták az ifjú tetterőt. Mikor láncunk tágult, akkor is nem annyira mozogni mozhattunk, mint inkább csak beszélhattunk szabadon, énekelhettük a Szózat-ot és éltethettük a hazát; tenni érte vajmi keveset tehettünk még. E satnyító időszaknak hasznos embereket nevelni sovány emlőin nevededett Hübele Balázs, a délibábok hőse, kinek története a szomorú időszak virradatának sok társadalmi és politikai szomorú vonásából pompásan van megalkotva.

Hübele Balázs magyar, falusi, nemes család fia, oly környezetből került, mely ősidők óta szokásból mindig kuruc volt. Pesten vig jogász életet él; többet látják a kávéházak, korcsmák, mint az iskola falai. De korhely-kompániájában nem csak arra büszke, hogy ivásban legtovább győzi, hanem arra is, hogy szellemi felsőségét elismerik. A vig cimborák azonban egy deák csíny alkalmával cserben hagyják a vezért és Balázs priesre kerül. Elkecserevedve mond bucsút a korhely életnek, magasabbakra tör és drámaíráshoz fog. De egy helyett huszba fog és szívének is leláncolja egy szende leány képe. Kevesebb benne sokkal az elhatározás ereje, hogysem a viszonyokat, melyek közé hirtelen lobbanásai keverték, megérésükhöz közelebb tudná vinni. Minden függőben marad, mikor a lombardi háború előestéjén katonának sorozzák. Balázs átszökik Garibaldihoz és nagy reménységgel harcolja végig az olasz háborút, melynek végezetlen végén, hajótörést szenvedett hazafi-reményeinek romjain kedvetlenül átkozódik Nápolyban az olasz szalmalángra. A sors egy régi barátját hozza össze vele, ki éppen

nászuton van az ő egykori kedvesével. Megint egy szétfoszlott álom! Kiheverjük, gondolja a délibábok hőse és Rómába megy, hogy a világ urának történetéből tanulmányokat gyűjtsön, melyek hazájának hasznára fordulhassanak. Régi dolgok mind; beleun. A mai kor a munka, haladás kora; el Londonba, aztán a gyűjtött tapasztalásokkal, mint megrakodott méh, haza. A mit azonban Balázs a nagy világból hazahoz, az édes kevés és nem csoda, ha országboldogító tervei a fővárosban és a falun egymásután buknak. Sorban kiábrándul ábrándjaiból; végre kiábrándul önbecsüléséből is, mikor egy átdorbézolt est után egykori kedvesét állati szenvedélylyel fogja üldözőbe. Sok szép tervének romja közt elvész, elpusztul egy kis falusi ház romja közt maga is.

E sötét mese nem szomorú proféciát, hanem figyelemreméltó tanulságot rejtet. A viszonyok, melyek Balázs álmokkal teljes és mégis sivár életfolyását vezették, ma mások, egészen mások. De magyar természetünkben kétségbevonhatatlanul megvan a mag, melyből afféle időjárás mellett megint csak afféle haszontalan, gyümölcstelen növény teremne: a hajlandóság mindenbe kapni és mitsem végezni. Egy vers bizonyosan nem fog nemzeti jellemvonásokat kiirtani; hanem azért *A délibábok hőse*-nek költője becsületes munkát végzett. Nem csak, hanem maradandólag szép költeményt is irt, melynek magyaros vonásai: a deákélet, a toborzás, az alföldi társaság rajza egészséges humortól csillog. Köszönettel tesszük le a könyvet kezünk-ből, mely költészetünk oltárán *arany* áldozat, és azzal az ohajtással, hogy vegyék föl minél többen és minél többször.